Kallós Zoltán

Tavaszi hímes tojások

Teljes joggal mondhatjuk, hogy tavaszi hímes tojások, mivel a tojás a természeti népeknél is a termékenységet, a tavaszi megújhodást jelképezi. A kereszténység felvétele után társult csak a húsvéti ünnepekhez a tavaszi tojásadományozás. Egyes magyarlakta községekben, a Dunántúlon és több moldvai csángó lakosságú faluban még napjainkban sem húsvétkor, hanem a húsvétot követő első vasárnap, az úgynevezett mátkaváltó-vasárnapra írják a lányok-asszonyok a hímes tojást. Az írott tojás hímei formailag teljesen a tojás alakjához igazodnak. Föltételezhető, hogy a ráírt mintáknak valamikor megvolt a maguk szimbolikus jelentése, ez azonban már homályba merült. Egykori meglétük annál is inkább biztosra vehető, mert különböző – egymástól igen nagy távolságra élő – népek tojásra írott mintái néha meglepő hasonlóságot – sok esetben szinte azonosságot – mutatnak. A húsvéti locsolás szokása széles körben, városon is általános, ezért felesleges leírni. Inkább a mátkaváltó-vasárnapján a moldvai csángóknál szokásos tojáscseréről ejtsünk néhány szót. A hímes tojásnak valamikor mágikus erőt tulajdonítottak. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Moldvában csak hímes – és nem fehér vagy egyszínűre festett –, írott tojást lehet cserélni ezen a nevezetes napon. Inkább gyermekek körében dívik ez a szokás, úgy a serdülőkorig. Leginkább leány leánynyal és fiú fiúval szokott tojást cserélni. Egyes moldvai csángó falvakban viszont legény és nagyleány között is történhet csere. Ezt egy barátkozási időszaknak kell megelőznie, a gyermekek közötti kölcsönös rokonszenvnek. A legény és leány közötti csere már komoly udvarlási szándék jele, ezért eseményszámba megy a falu életében. A mátkázó vagy komázó felek közös megbeszélés után választanak egy keresztanyát vagy keresztapát. A kislányok egy nagyobb leányt, a fiúcskák pedig egy már nagylegényszámba menő legényt. Őket ezután már csak úgy szólítják, hogy kereszt. A tojáscsere pillanatában a hímes tojást mindkét jelölt a jobb kezében marékra fogja, a kisujjukat pedig egymás ujjába kulcsolják. A kiválasztott keresztszülő azután

felemeli jobb kezét, és elvágja az összefogódzók kezét a következő mondás közben: „Ezen a világon legyetek mátkások (ha fiúk: komások) s a másvilágon testvérek.” Ettől kezdve a tojásváltó gyerekek nem tegezik egymást, hanem kendezik. Kend mátka vagy Kend koma szólítják egymást, még az öt-hat éves gyermekek is! Ez életre szóló barátságot jelent, együtt játszanak, együtt járnak dologra, fuvarozni, mulatságba. Később pedig komákká és egymás násznagyaivá is válnak. A fiú és leány közötti tojáscserélők megszólítása a következő: mátka, megfelelője vésár, a komáé pedig vérje. A két utóbbi valószínűleg vérrokonságra utaló kifejezés. A leány és legény között ilyen módon kötött barátságnak nagyon sok esetben házasság a vége. Néhol húsvétra – más vidéken május elsejére – virradólag zöld ágat tesznek a leányos házak kapujára. Ezt földíszítik színes papírszalagokkal, olykor tojást vagy tojáshéjat is aggatnak rá. Az „életfa”, a „termő ág” jelképe ez, Szászrégen környéki falvakban még napjainkban is élő szokás. Rátérek a hímes tojás készítésének leírására, úgy, ahogy az napjainkban is dívik a gyimesvölgyi csángóság körében. Gyimesen minden falurészben (patakban) nyilvántartanak egy-két jó hírben álló tojásíró mestert, aki minden esetben asszony. A tojásírás gyakorlásának hivatalos napja Gyimesen nagypéntek. Hogy a hímes tojásnak egykor mágikus erőt tulajdonítottak, azt a következő hiedelem is bizonyítja. Azt a fakanalat, amivel a hímes tojást beleforgatják a festékbe, el szokták vinni az éjjeli misére. A hiedelem szerint a nyelére fúrt lyukon keresztül nézve meg lehet látni, kik a falu boszorkányai, szépasszonyai. Ezek ugyanis – a fakanálnyél lyukán át nézve – hátal állnak az oltárnak. Aki azonban ezt megteszi, vigyen magával egy zacskó mákot, ezt szórja maga köré – hogy a szépasszonyoknak fel kelljen szedni –, és fusson haza, mert ha megfogják, halálra verik. A tojást a megfőzés után le kell hűteni. A megolvasztott viaszba egy kis kormot kell belekeverni, hogy az írás nyoma látszódjék a tojáshéjon. Azt az eszközt, amivel írják, késicének nevezik. Bárki megcsinálhatja magának. Egy könnyen hajlítható, vékony bádoglemezt csőrszerűen össze kell csavarni, és fonallal ráerősíteni egy fapálcikára. Majd a pálcikára erősített, összegömbölyített lemez közepébe egy varrótű segítségével disznósörtét kell húzni, amit ollóval lenyesnek a tölcsér végénél egy magasságban, egy szinten. Az írást a füttő mellett kell végezni, hogy a viasz állandóan forró legyen. Több, öt-hat késicét is készenlétben tartanak egyszerre, mert állandóan cserélgetni kell őket írás közben. Hogy mindig forróra lehessen cserélni, a késicét mindvégig a megolvasztott viaszban kell tartani a kályhán. Gyimesközéplokon, a Tarkó megállói részen jó hírben álló hímestojás-író asszony Finánccné Antal Erzsébet. „Én egy öreg ángyomtól, Finánc Gyulánétól tanultam meg írni, leánykakoromban. Úgy egy tizenkét esztendős cefre lehettem akkortájt. Még iskolás vótam. Ángyom írta, s mű es vettük el a késicéket, s kezdtük el ott esszemocskolni a tojást. Mert az elsőt csak mocskolásnak lehet mondani. Nagycsütörtökön má megkezdem az írást. Régebb még négyszáz darabot es megírtam egy húsvétra.” A viasszal megírott tojást aztán hideg vagy kissé langyos festékbe teszik. Gyimesen csak piros tojást festenek. Szerintük a piros hímes tojás az igazi. Miután a festőből kiemelt tojás megszikkad, egy, a füttő tetejére nyomkodott és ilyen módon megforrósított rongydarabbal a megírott tojásról ledörzsölik a viaszt. Finánc Erzsi néni a következő – névvel is jelölt – hímeket szokta írni: Kukukk nyelve, Kakastaréjos, Fecske farka, Töltött rózsás, Csillagos, Fehér kabolás, Utavesztett, Kupás, Pásztor horga, Ördög térde, Fésűs, Gereblyés, Szegfüves, Nagypatkós vagy Medve talpa, Kispatkós, Ujjas vagy Kezes, Tekerőleveles és Cserelapis. Ezeken kívül természetesen más formák, minták is ismeretesek. Moldvában – ellentétben Gyimessel – nemcsak piros, hanem más színűeket is (zöld, kék, sárga) festenek. A klézsei nótafa Hodorog Luca néni elmondása szerint három megírott tojásból egy az íróasszonyt illeti fizetségképpen. További eltérés, hogy a megírott tojásról a viaszt nem dörzsölik le, hanem rajta

hagyják.